

נר לשולחן שבת

פרשת בשלה

גליין 730 תשפ"א

"נכחו תחנו לפני בעל צפון". (ד"ב)

בעל צפון נשאר יחידי מכל אלהי מצרים כדי להטעותן (רש"י). והיתה עליו דמות כלב זועם ("ילקוט ראובני"). שם הטמין יוסף את הכסף שאסף (תנ"ש). והיה ממונה על הנכסים, כי העשירות באה מהצפון - "זהב מצפון יאתה" (ש"י). לכן ה' השאירו כדי שיטעו בו, וילכו המצרים ויבקשו ממנו על הרכוש שנטלו מהם ישראל. 'יחרץ' = 'חרוץ' = סוג של זהב, זהב חרוץ. ("ילקוט מעם לועז" בשלה)

"וירא ישראל את מצרים מת" - 'היו מכירים אותם. היה כל אחד ואחד מישראל נוטל את כלבו ומניח רגלו על צווארו של מצרי, והיה אומר לכלבו: אכול מן היד הזו שנשתעבדה בי, אכול מן המעיים הללו שלא חסו עלי...' ("ילקוט שמעוני" בשלה, מדרש תהלים כ"ב)

עשרה פתחים היו בגבול מצרים, ועשו החרטומים בכישוף צורה על כל פתח ופתח.

בפתח אחד צורת סוס, בשני צורת חמור, ובאחרים צורות של פרד, שור, זאב, גמל, טלה, נמר, אריה וכלב. וצורת אדם מעל כולם, שאם יברח עבד משער אחד, יצעקו עליו הצורה שבאותו הפתח וכל החיות מאותו המין, ובזה ידעו באיזה שער ברח.

ועל פי הדיבור, בני ישראל יצאו מהפתח בו יש צורת כלב, וסגר ה' את פי שרו ששמו צי"ר שלא יצרח, וזהו "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", לפי שהכלבים מצויים ועזי נפש, ובכך לפרסם ניסיו ונפלאותיו, להודיע לכל באי עולם שהכל ברשותו של הקב"ה והוא השולט בכל.

(שפתי כהן" תחילת שמות)

להודיע כי תיקנו את חטאם - לשון הרע, כמובא במדרש 'בזכות ד' דברים נגאלו ... שלא היה בהם דלטורין', ומובא שהמדבר לשון הרע ישסו בו כלבים, אך עתה "לא יחרץ כלב לשונו". ("נר" עפ"י חידושי מהר"א. ביוסף ז'יתנכלו' שישו בו כלבים, אצל דתן ואבירם" אכן נודע הדבר)

בשעה שאמר משה: "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים" יצאה זקנה מצרית לקראתו. אמרה לו: "נביא שקר אתה, זקנה שאין לה לא אב ולא אם, לא אח ולא אחות, לא בן ולא בת, על מי תצעק?!". אמר לה: "העבודה, תקדים צעקתך לצעקתם!". אמרו, בן אחד היה לה ומת, ועשתה פסל מבצק בדמות בנה, וכל יום אחרי שהיתה אוכלת ושותה, היתה עומדת ורוקדת לפניו. באותו הלילה באו הכלבים ושמתוהו, והיתה בוכה, מייללת וצועקת עליו, לקיים מה שנאמר "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים". (מדרש הגדול)

כליל הסדר אחרי אמירת "מה נשתנה" נוהגים ילדי תימן לומר בעמידה ובנעימה מיוחדת בזה אחרי זה נוסח "מא כפר". "מא כפר הנה אל ילה מן ג' מעי אל יאלי? ..."

וזה תרגומו ללשון הקודש:

"מה דבר זה הלילה שונה מכל הלילות? ומשיבים: יצאו זקננו ואבותינו ממצרים בית העבדים. מה היו עושים? היו מערבים את התבן בלבנים והלבנים בתבן.

למי? לפרעה הרשע הגמור, אשר ראשו כמו מפלצת, ופיו כמו עין התנור. והביא ה' על המצרים, הזם והצפרדעים, הכינים והפרעושים, והערוב והדבר והשחין והברד והארבה והחושך ומכת בכורות.

ואפילו זקנה קמוטה, יחולו עליה אלף קללות. היה לה אליל מבצק עומד על גבי התנור, נכנס הכלב השוטה ואכלו. וצעקה באותו הלילה, והיתה צעקה גדולה במצרים, לקיים מה שנאמר "כי אין בית אשר אין שם מת".

ונשאו הבצק על כתפיהם. והתפללו לה' וענה אותם, וטבעו המצרים בים סוף, ויצאו בני ישראל מתוכו, והצילם ה' ביד חזקה וזרוע נטויה ושפטים גדולים ואתות ומופתים, על ידי משה ...

"וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו ... באו והגידו לפרעה ביום הרביעי. בחמישי ובששי רדפו אחריהם, וליל שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה, יום שביעי של פסח, לכן אנו קורין השירה ביום השביעי". (רש"י י"ד ה)

חידת מספרים לפרשת בשלה, פרשת היום השביעי-שבת:

מאחד עד שבע - חומש רש"י

אחד: "כל סוס פרעה - מגיד שאין חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד". "חביב בית המקדש, שהעולם נברא ביד אחת ... "שני העומר לאחד". "קח צנצנת אחת". "מזה אחד ומזה אחד".

שניים: "ויסעו מסכת - ביום השני". "פי החירות ... והם שני סלעים גבוהים וזקופים". "ימינך. ימינך - שתי פעמים". "רוח אפך ... שני נחירים של אף". "החודש השני". "לחם משנה - שני עומר". "בין שתי שכבות הטל". "יומים שבו איש תחתיו".

שלוש: "שלשת ימי אפלה". "ושלישים על כולו". "וישבו - לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי". "באשמורת הבוקר - שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורת". "וילכו שלשת ימים במדבר". "ומשה אהרן וחור - מכאן לתענית שצריכים שלשה לעבור לפני התיבה".

ארבע: 'ארבע חלקים מישראל מתו במכת חושך'. "שבו איש תחתיו - מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום".

חמש: "חמושים עלו, אחד מחמישה". שש: "ששת ימים תלקטהו". "והיה ביום השישי". שבע: "ויהי ביום השביעי". "כשמת משה בשבעה באדר". ויש עוד: לדוגמא, עיין רש"י ט"ז ל"ו! ("נר לשולחן שבת")

'לבלים של זהב' - ויש אומרים שקברוהו בפלטרין שלהם, בתוך בית הקברות של מלכים, והחביאוהו. ועשו המצרים 'לבלים של זהב' בכשפים, שאם יבוא אדם לשם יהיו נובחים וקולם נשמע בכל ארץ מצרים, ושיתקן משה... עמד בין הארונות והתחיל צועק: "יוסף, יוסף, הגיעה השעה להגאל... מיד נתנדנד ארונו, ונטלו משה. (שמות רבה בשלח כ ועיין סוטה ג'. 'קברניט של מלכים', 'מכילתא', 'מדרש הגדול' ועוד)

"... והחביאוהו" - היתכן, אך מחביאים קבר?!

פרעוני ה"ממלכה הקדומה" במצרים, ישבו באיזור גיזה ודלתת הנילוס, והם נקברו בפירמידות המפורסמות בסמוך. אבל פרעוני ה"ממלכה החדשה" שתקופת שלטונם החלה סמוך לירידת בני ישראל למצרים, העתיקו את שלטונם דרומה, אל העיר נוא אמון, לוקסור של ימינו.

קבריהם היו בסמוך, ב"עמק המלכים", בו נקברו מלכי מצרים במשך חמש מאות שנה! במישור מעל "עמק המלכים" ועד לנילוס הוקמו היכלים ומקדשים רבים, בהם ערכו את פולחני החניטה, הפרידה והקבורה.

נראה שהם בחרו בעמק זה מכיון שהפסגה הגבוהה, 'אל-קורן' המתנשאת מעליו נראית כפירמידה, כך נודעה משמעות סמלית עזה לעיר המתים הזו. גם שיש לו פתח יחיד, נקיף צר. זקיפים שעמדו יומם ולילה לשמירה, הרתיעו את שודדי הקברים.

עד היום גילו ב"עמק המלכים" שישים וארבע מערות קבורה! הקברים המפוארים נחצבו במעמקי האדמה, בעומק של עשרות מטרים!!! הם היו מלאים באוצרות עצומים, כמו מרכבות זהב, רהיטים וארונות, כלים, פסלים, מנחות ותכשיטים ועוד. הכל מזהב, יהלומים, אבני חן, בהט ועצים יקרים. אפילו הקירות והתקרות כוירו וצוירו בתבליטים וכתובות בפאר והדר.

מכל קבר ראשי מסתעפת מערכת של מסדרונות באורך מאות מטרים, מהם יוצאים חדרים, יש ואפילו עשרות חדרים, בהם נקברו בני משפחתם. לדעת ה"יש אומרים" במדרש מסתבר שיוסף נקבר אף הוא ב"עמק המלכים", לכך משה לא ידע באיזו מערה או חדר נקבר יוסף.

לא רק במצרים החביאו מתים...

מנהג קדמון ומוזר היה בבית הקברות של קהילת וישיג'רד: על המצבות לא היו כתובים שמות הנפטרים... ועתה התעוררו ראשי הקהל לכתוב על המצבות את שמות הנפטרים.

אחד מחכמי העיר חשש שמא יהיה בזה איזה זלזול ו"לעג לרש" למתים הקדמונים שאינם רשומים בשמותם.

השיב הגאון רבי אריה ליב צינץ: ודאי שמנהג זה, שלא לרשום את שמות הנפטרים על מצבות לא בא מכח הוראת חכם. הרי בכל קהילות ישראל במשך מאות בשנים נוהגים לחקוק את שם הנפטר ותוארו על המצבה, אם כן אין ספק שאם ביום מן הימים לרב העיר וישיג'רד היה פקפוק על מנהג זה לא היה מחליט על כך לבדו, אלא היה מריץ דברים לגאוני הדור. ומאחר שלא נשמע מעולם פקפוק בזה, ולא מופיעה שאלה שכזו בספרי השו"ת, ודאי שהדבר לא נעשה בכוונה כי אם במקרה וסיבה באותם ימים קדמונים.

יתכן שהסיבה למנהג זה הוא - שבזמן בו יסדו את בית הקברות לא היה להם אומן חריטה, וברבות הימים נשתכח הדבר, והמשיכו במנהגם - "כי לא ערב לאדם לשנות המנהג"...

או שהיתה זו מגיפה בה מתו רבים מתושבי העיר, את הקבורה ביצעו בחפזון, והנשארים ברחו מהעיר, וכששבו לא זכרו את מי קברו או היכן קברוהו. ומאז, מחוסר ידיעה, קבעו זאת למנהגם. אמת כי מצינו ששמואל הלך לבית הקברות וחיפש את אביו - "אבוהי", משמע שלא היה ציון על קברו. אפשר שידע את מקומו, רק שהוא רצה לדבר עמו, לכן שאלו 'היכן אבא', או שסבר ש'אין עושין נפשות לצדיקים, אלא דבריהם הם זכרונם'. יש לדעת, 'לעג לרש' שייך רק במה שהחי מראה את מעלתו כלפי המת, שמשפיל את המת נגדו, אבל להבדיל בין מת למת אין בזה 'לעג לרש', אדרבה, יש לעשות כבוד למת כפי עושרו, 'אפילו לעני בישראל לא יפחתו...' ואין בזה בזיון לשאר המתים.

ומכיון שיש תועלת בכיתוב על המצבות, וכוונתם לנהוג ככל קהילות ישראל, שיוכלו להתפלל על קברי אבות וצדיקים, וכידוע התועלת הגדולה שיש בתפילה על קברי צדיקים, כפי שנאמר 'מפני מה נסתתרו קברו של משה, שלא ירבו ברחמים'. ויש גם תועלת במי שחטא למת, שיוכל לבקש מחילה על קברו. על כן אין בזה חשש כלל.

(שו"ת "משיבת נפש" ח"א י"ז)

בענין זה המהרש"ם השיב לקהילת בודפסט להיתר. היה זה כאשר הם נאלצו לפנות את בית הקברות, התייר למכור את המצבות לצורך מתים אחרים ובכך לממן את ההעברה, אף שיש לחוש להורדה בקדושה, שמא הראשון היה צדיק יותר מן השני. (שו"ת מהרש"ם ח"ב קכ"ב ועיי"ש)

ביום שיש חי יום הזכרון לגאון ישראל, המשיב הגדול בדורו, רבי שלום מרדכי הכהן שברדון, המהרש"ם מברז'אן, ט"ז שבט תרע"א
"מעודו לא עלתה על דעתו של רבינו המהרש"ם להשתמש בכתר הרבנות, רק ההכרח אילצו לכך".

היה זה בשנת תרכ"ו, בימי מלחמת אוסטריה-גרמניה, היו צריכים בדי פשתן למדי החיילים. בשל כך מחירו של הפשתן היה גבוה מאד. המהרש"ם קנה מלאי עצום של פשתן, ושלחו ברכבת למתווך שימכור לצבא.

והנה קרהו אסון: בעיר קראקא התקלקלה המסילה והרכבת נאלצה לעצור ולחנות. עד שתיקנו את המסילה, חתמו על הסכם השלום - "שלום פראג" ומחיר הפשתן נפל. כך הפסיד המהרש"ם את כל רכושו. ההפסד הגיע ליותר מעשרת אלפים רובל כסף. הקרה ה' לפניו, והציעו לו את הרבנות בעיירה פטיק, ונגד רצונו התרצה.

(תכלת מרדכי" ח"א)

"בפרע פרעות בישראל, בהתנדב עם, ברכו ה'". (מן ההפטרות)

"והיה פחד ואימה גדולה אשר כמוהו לא היתה רק בעת יציאת מצרים!"
פעם אחת גויי עיירת פטיק עשו יד אחת, הקימו אגודה ושכרו את מס הבשר מהקיסר ירום הודו. לאחר שבמשך שנים רבות היהודים שכרו מס זה, והרווח היה לטובת קופת הקהילה.

בשל כך הורה ועד הקהילה לאנשי העיר שלא ישחטו בעיר, אלא שהשוחט יצא לעיר הסמוכה ושם ישחט, שכאשר מביאים בשר שחוט מחוץ לעיר המס עליו נמוך. כך יגרם נזק לשוכרי המס הגויים, ממילא הם לא יוכלו להחזיק בו ויאלצו להחזיר את שכירות המס ליהודים כפי שהיה משנים קדמוניות. כאשר אותם הגויים הבינו את אשר נעשה, התארגנו, התקבצו לילה אחד והחליטו להרוג את השוחט וראשי הקהל. פטיק היתה עיירה קטנה ובלילות לא היו בה שוטרים.

פחד נורא נפל על היהודים. הם נעלו את הדלתות והשערים. קבעו קרשים במסמרים על החלונות, החביאו את התכשיטים. והתכוננו לרע מכל.

סיפר בנו של רבינו המהרש"ם: "והיה פחד ואימה גדולה אשר כמוהו לא היתה רק בעת יציאת מצרים... אני זוכר זאת גם היום, אף כי הייתי כבן ארבע. בכל הבתים שררה אפילה, כי לא הדליקו נרות, ואף לא נתנו לילדים לבכות כדי שהפורעים לא יגלו היכן מתחבאים. תקצר היריעה מלהכיל את גודל הפחד והיראה שהיה לנו.

פתאום נשמע ברחוב קול רעש גדול וצעקות: 'תפסו את השוחט - מכים אותו מכות אכזריות'.

או אז אבינו לבש את מעילו ולקח בידו את מטהו. אמי החלה לבכות והתחננה לפניו: 'אסור לצאת, זו סכנת נפשות. אין אתה משאיר אותי לבד עם ילדים קטנים?!' אך אבי אמר: 'מי יודע אם הדם שלי סמוק יותר, הלא צריך למסור נפש להציל נפש אחת מישראל'.

ופלאי פלאות, הפורעים שראו את מראהו האצילי והכירוהו נפל עליהם פחדו, הם התחננו שלא יכעס עליהם ולא יקללם. קראו מייד לזה שעמד בראשם, כולם התחרטו על מה שעשו, ו'ונשקט המלחמה'. כך ניצלו השוחט וראשי הקהילה, ממש היה נס ופלא כיציאת מצרים!"

(תכלת מרדכי" ח"א)